

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים י"ט-כ'

פרק י"ט

משא מצרים, שבסופו עוזבת מצרים את אליליה ויודעת ועובדת את ה', משלים את תמונת חזון אחרית הימים של ישעיהו. המשא נחלק לשני חלקים: הראשון (א-טו) מתאר את שלבי הפורענות שתבוא על מצרים, והשני (טז-כה) עוסק בתהליך התיקון ההדרגתי עד לעבודת ה' שלמה שיתחיל במצרים ויתפשט גם לאשור. התהליך מקביל לתהליך יציאת ישראל ממצרים, החל משלבי השעבוד, השלטת הרודן והמכות, ועד לידיעת ה' ועבודתו. הנקודה המפתיעה בפרק היא שמצרים עצמה היא שעוברת את תהליך הגאולה. מצרים מסמלת בתורה, החל מימי של אברהם אבינו, את היפוכו הרוחני של עם ישראל, מבחינה מוסרית ודתית כאחד. יציאת מצרים איננה רק יציאה מהשעבוד, אלא מבטאת התנגדות לכל מה שמייצגת מצרים. מצוות רבות בתורה מנוסחות כניגוד למה שאירע במצרים, והתורה מצווה שלא לעשות כמעשה מצרים. משא מצרים מרחיק לכת והופך את יציאת ישראל ממצרים לאבטיפוס לגאולה באשר היא, שאפילו המצרים עצמם יזכו בה.

- 1 עקבו אחרי שלושת שלבי הפורענות שיבואו על מצרים (1: א-ד; 2: ה-י; 3: יא-טו). שימו לב אלו מסמלי גאוותה השונים של מצרים נפגעים בכל שלב.
- 2 חכמת מצרים (שלב 3) היתה מפורסמת בעולם העתיק, ועליה היתה גאוות המצרים (ראו למשל מל"א ה'). מצאנו בעבר אבדן עצות דומה של חכמי מצרים, בסיפור חלום פרעה (בראשית מ"א). מי הצליח להתמודד עם בעיה זו ומדוע (מ"א, טז)? מה ניתן ללמוד מכאן על אבדן העצות בנבואתנו?
- 3 תהליך התיקון מורכב מארבעה שלבים, הפותחים במילים 'ביום ההוא'. עימדו על ההדרגה הקיימת בתהליך זה בהיבטים שונים.
- 4 עיינו בפסוקים יט-כב, מהיכן נובעת ידיעת ה' ועבודתו במצרים? שימו לב לדמיון הרב שבין תיאור ישועת מצרים כאן לדברי ה' למשה על ישועת ישראל במעמד הסנה (שמות ג', ז-ט).
- 5 פסוקים כד-כה מתארים את מערכת היחסים בין ישראל לאימפריות הסובבות אותה. עמדו על הדמיון ביניהם ובין דברי ה' לאברהם בתחילת דרכו (בראשית ב-ג). מהו ייעודו העליון של עם ישראל לפי פסוקים אלה?

פרק כ'

בנבואה קצרה וסתומה זו מצטווה ישעיהו לעשות מעשה שימחיש את החורבן הקרב של מצרים וכוש בידי אשור, ובכך לצאת נגד הבריתות שנכרתו עימן. נבואתנו מהווה מעין חתימה לשתי הנבואות הקודמות שעסקו בכוש (י"ח) ומצרים (י"ט).

לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך, ויעש כן הלך ערום ויחף.

7

ציווי מתמיה זה עורר בין הפרשנים מחלוקת עקרונית ביחס למעשים נבואיים סמליים מסוג זה בספרות הנבואה. עיינו בדברי הרמב"ם ובתגובת האברבנאל. מהם הטעונוים שמעלה כל צד?

הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ב פמ"ו): המשלים הנבואיים האלה... הם במראה הנבואה בלבד. אין הם מעשים מציאותיים של החושים החיצוניים... והאל נעלה מכדי שישים את נביאיו לצחוק ולעג בעיני השוטים ויצוה עליהם לעשות מעשים לא מקובלים... וכן הוא באשר לדברו: 'כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף', זה היה רק במראות אלהים.

אברבנאל: ותמה אני.. אם יש לנו פתח פתוח להכחיש פשוטי הסיפורים ולומר זה היה במראה הנבואה ומפעל הדמיון או זה היה בפועל, איש כל הישר בעיניו... והנה ראינו הנביאים עושים מעשים בפועל כדי שישאלום אדם מה המה אלה והם ישיבום כל אשר דבר ה', לפי שהדברים שיראו בעין יתפעלו (=יותירו יותר רושם) מהדברים הנשמעים...

הרחבה

בנבואתו על מצרים חוזה ישעיהו הנביא את ייסוד עבודת ה' בקרבה, ובניית מזבח ומצבה בתוכה. מסורת מעניינת על קיום הנבואה מופיע אצל יוסף בן מתתיהו:

בימי בית שני נבנה במצרים מקדש בידי כהן יהודי, ובנו של חונוי הכהן הגדול, ששמו כשם אביו, אשר ברח אל המלך תלמי... ראה את יהודה והיא נתונה לפגעים מיד המוקדונים ומלכיהם, וברצונו להנחיל לעצמו תהילה וזכר עולם החליט לשלוח (שליחים) אל תלמי המלך ואל המלכה קליאופטרה ולבקש מהם רשות לבנות מקדש במצרים, שידמה לבית המקדש בירושלים, ולהעמיד בו כהנים ולוים מבני משפחתו. הוא רצה בכך בעיקר משום שסמך על ישעיהו הנביא שחי שש מאות שנה ומעלה לפני כן וניבא כי אל נכון ייבנה במצרים מקדש לאל עליון ביד איש יהודה... וכך קיבל חונוי את המקום ובנה מקדש ומזבח לאלהים דומה לזה שבירושלים אלא שהיה קטן ודל ממנו... (קדמוניות היהודים יג 62-63)

יש לציין שבסיפורו של יוסף יש זיקה נוספת לנבואתנו. הנביא מכנה את אחת הערים המצריות שישבעו לה' - 'עיר ההרס'. כבר בתלמוד מתרגם רב יוסף 'עיר ההרס' - עיר בית השמש ('הרס' - 'חרס', הנזכרת בכמה מקומות במקרא ככינוי לשמש). יוסף מספר שמקדש חונוי נבנה בהליופוליס שבמצרים, שפירושה בתרגום מיוונית הוא 'עיר השמש'.

מסורת שונה במקצת על ייסוד מקדש חונוי מופיעה גם בתלמוד. יש לציין שהתנאים נחלקו באשר לבית חונוי - האם הוא נוסד לשם שמים או לשם עבודה זרה:

ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה ובשנה האחרונה אמר להן בשנה זו אני מת. אמרו לו למי נמנה אחרך, אמר להן הרי נחונין בני לפניכם. הלכו ומינו את נחונין, וקינאו בו שמעון אחיו והלך והלבישו אונקלה (בגד עור) וחגרו צלצל (חגורה) אמר להן ראו מה נדר לאהובתו, אמר לה לכשאשמש בכהונה גדולה אלבש נקלה שלך ואחגור בצלצל שלך. בדקו את הדברים ולא מצאו... ברח לאלכסנדריאה ועמד ובנה שם מזבח וקרא עליו את הפסוק הזה 'ביום הזה יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים'. (תלמוד ירושלמי יומא, ו, ג)

”וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא” < לקט ביאורי מילים לישיעיהו פרקים י”ט - כ’

פרק י”ט (ג) **וְנִבְקָה רוּחַ מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וְעָצְתוֹ אֲבָלַע:** ה’ ירוקן את מצרים מרוח החכמה שלה, ויבלבל את תכניותיה.

(ד) **וְסִכְרְתִי אֶת מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנָיִם קָשָׁה:** ה’ יסגיר את מצרים לשליטת מלך רודן.

(ה) **וְנִשְׁתּוּ מַיִם מֵהַיָּם:** מי הים יתייבשו.

(ו) **עֲרוֹת עַל-יְאֹר:** מחמת היובש תעלם הצמחיה שעל שפת היאור, ואדמתו תחשף.

(ח) **וְאָנוּ הַדִּיגִים:** הדייגים יתאבלו, כיוון שדגי היאור שמהם הם מתפרנסים ימותו.

(ט) **וּבִשׁוּ עַבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֲרָגִים חוֹרִי:** ייבוש היאור יפגע גם בגידולי הפשתה, ששימשה לאריגת בדים.

(י) **וְהָיוּ שְׂתֵתִיָּה מְדַכְּאִים כָּל עֹשֵׂי שֹׂכֵר אֲגָמֵי נֶפֶשׁ:** גם עובדי הבנין, השכירים בוני הסכרים יהיו מדוכאים בשל אבדן פרנסתם. (שימו לב לכפל המשמעות סכר-שכר, אגם/ עגמת נפש)

(יג) **נֹאֲלוּ שָׂרֵי צֵעַן וְנִשְׂאוּ שָׂרֵי נֶף הִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם פֶּנֶת שְׂבָטִיָּה:** שרי מצרים וראשיה ינהגו כאוילים ויתעו אותה.

(יד) **ה’ מִסַּךְ בְּקִרְבָּה רוּחַ עֹוֹעִים:** אבדן העצות של מצרים יבוא כתוצאה מרוח שטות שישפוך ה’ במצרים.

(טו) **וְלֹא יִהְיֶה לְמִצְרַיִם מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְזָנַב כֶּפֶה וְאֲגָמוֹן:** כל שכבות ההנהגה במצרים, מהגדול לקטן, יהיו אובדי עצות.

(יז) **וְהִיְתָה אֲדָמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא:** שמה של יהודה ושמו של ה’ יעוררו במצרים פחד ורעדה.

(כג) **וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת-אֲשׁוּר:** עבודת ה’ בעמים תתרחב ממצרים לאשור, ושתיהן יחד יעבדו את ה’.

פרק כ’ (ה) **וַחֲתוּ וּבִשׁוּ מִכּוֹשׁ מִבְּטָם וּמִן מִצְרַיִם תִּפְאָרְתָם:** גלות כוש ומצרים תביא לאכזבה ופחד בקרב מי שתלו בהם את מבטם ושמו את מבטחם.

(ו) **וְאָמַר יֹשֵׁב הָאֵי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה-כֹה מִבְּטָנוּ אֲשֶׁר נִסְנוּ שָׁם לְעֲזָרָה לְהַנְצִל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֵיךְ נִמְלַט אֲנַחְנוּ:** האי הוא ככל הנראה כינוי לארץ ישראל שיושביה ילמדו על חוסר הסיכוי שלהם לעמוד מול אשור, קל וחומר ממפלת כוש ומצרים.